

Druga od suhih krav

Kriza, v kateri se je znašlo človeštvo, terja popolno resetiranje in dekonstrukcijo zožene zavesti posameznikov in celotne družbene zavesti. Pod vprašaj moramo postaviti tisto, kar se zdi samoumevno, tudi zasebno lastnino nad produkcijskimi sredstvi. Zakaj ne bi razmišljali o obliki lastnine, ki jo je pokojni akademik Aleksander Bajt imenoval »grupna lastnina«?

V svojem delu *La crise. Et apres?* (Kriza. In potem?) francoski makroekonomist Jacques Attali postavlja tezo, da je za rešitev sedanje globalne gospodarske krize potrebna globalna vlada. Attali dokazuje, da bo brez svetovne vlade, ki bi urejala parametre sedanje ekonomske krize, prišlo do globalnega konflikta, to je do tretje svetovne vojne. Logika, ki je za takim rezoniranjem, je enostavna in hobbesovska; z njo si je populistično pred nekaj leti postregel tudi Robert Kagan v svoji uspešnici *O paradižu in o moči*.

Očitno je, da so problemi, s katerimi se danes sooča človeštvo, globalni. Spričo tega je logično domnevati, da mora biti tudi agregacija moči, ki bi to s svojim suverenim odločanjem urejala – globalna. Vendar se za tako logiko skrivajo vsaj tri pasti.

Že na površini je jasno, da Attali in njemu podobni izhajajo iz predpostavke, da je tudi nacionalna država kot aglomeracija moči nastala, ko je delitev dela prebila partikularistične fevdalne okvire. Pristna potreba po širši aglomeraciji moči v okviru tistega, kar je danes nacionalna država kot zgodovinski fenomen, naj bi povzročila bolj ali manj nasilen prevzem oblasti s strani razsvetljenih vladarjev in njihovih predhodnikov. Ker je država a priori fenomen nasilja, je potem eno plast globlje tudi jasno, da ti pisci izhajajo iz nuje po nasilni hegemoniji, kakršno je propagiral Kagan – seveda v neokonservativnem ameriškem smislu. Enostavneje rečeno, Kaganovo tiho izhodišče je bilo, da morajo Združene države Amerike po logiki Metternichove realpolitike igrati svetovnega žandarja, krotiti arabske države ter tako de facto in zlagoma prevzemati globalno oblast. Novi družbeni red, kakršnega si je zamišljal že mednarodnopravni teoretik in Kennedyjev svetovalec Myers McDougal, naj bi za ameriško hegemonijo ponudil mednarodnopravno podlago in s tem legitimnost te globalne aglomeracije moči. Že zdrava pamet pove, da je vsak prevzem oblasti bolj ali manj nasilen podjem. Globlja predpostavka te logike, ki je v svojem temelju le zgodovinska ekstrapolacija iz tega, kar je kot nacionalna država dano, pa je poleg nasilja tudi izhodišče, da je današnje globalne probleme mogoče reševati le s pravno-nasilnim urejanjem. Emile Durkheim je kot sociolog to, v nasprotju z »organsko«, imenoval »mehanska solidarnost«. Predpostavka torej, iz katere izhajajo Attali in njemu podobni, spregleda možnost bistveno bolj radikalnega preosnovanja, ki bi temeljilo na tem, kar je Durkheim imenoval »organska solidarnost«. Tudi marksistična družbena teorija je izhajala iz drugačne predpostavke. Po njej pravno-nasilno urejanje po spremembi družbenega reda (revoluciji) sploh ne bi bilo več potrebno, ker bi družba, recimo po Pašukanisu, nehala temeljiti na logiki menjave quid-pro-quo. Sporov med ljudmi ne bi bilo več, s tem pa tudi ne potrebe po pravno-nasilnem odločanju in urejanju. Že marksistični predlog za revolucijo, v Heglovem pomenu te besede, gre torej precej globlje, je bolj radikalen od tistega, kar so zmožni predvideti meščanski misleci.

V nadaljevanju bomo izhajali iz dojemanja, da je to čebulo mogoče olupiti še za par plasti. Poskusili bomo dekonstruirati nezavedne predpostavke, katerim so pisci zapisani. To bomo zastavili z bolj radikalnega stališča.

Za začetek to stališče opredelimo kot metaforo. Po njej bo kriza, v kateri se je znašlo človeštvo, terjala popolno resetiranje in s tem dekonstrukcijo zožene zavesti posameznikove, posledično pa tudi družbene zavesti. Na to se bomo vrnili kasneje.

Zgolj disfunkcionalnost?

Ko Attali razčlenjuje parametre ekonomske krize, je ne razlaga več kot zgolj akutne, a še vedno ciklične krize kapitalističnega sistema. To je gotovo korak naprej. Razlaga pa jo vendarle kot zgolj disfunkcionalnost sistema, katerega radikalne spremembe si ni sposoben predstavljati in v katerem je problem samo v tem, da je virtualna realnost finančnega delovanja preveč neodvisna od delovanja realne ekonomije.

V tem smislu je zanj realna ekonomija fizično telo, ki proizvaja dobrine. Zasebne in javne finance pa so od tega telesa relativno neodvisni možgani. Ti možgani bi morali kar najbolj verno odražati dogajanje v telesu resničnega gospodarstva. Toliko, kolikor so se mednarodno-globalno pogojeni finančni možgani odtujili tudi telesu nacionalne države, ki jih več ne more nadzorovati, je potemtakem potrebna globalna regulacija gospodarskih sistemov. Ker nacionalne države tega niso zmožne zagotoviti, je po Attaliju potrebna »globalna vladavina«.

Takoj pa moramo omeniti nosilno razliko med zahodnimi makroekonomskimi teoretiki na eni ter na primer našim akademikom prof. dr. Aleksandrom Bajtom na drugi strani. Zahodni pisci vsi do zadnjega, ker pač drugačnega sistema niso nikoli živeli, izhajajo iz nezavedne predpostavke, da je zasebna lastnina nad produkcijskimi sredstvi nekaj a priori danega. Gospodarskega, socialnega in političnega sobesedila, v katerem bi delovala skupinska (Bajtov izraz je bil »grupna lastnina«) lastnina nad produkcijskimi sredstvi, si zahodni makroekonomisti tudi zaradi apriorne in nazorske nesprejemljivosti »komunizma« niti hipotetično ne upajo postulirati in – kar je še bolj ironično – vzhodni ekonomski pisci tej slepi pegi zahodnih kolegov slepo sledijo.

Izrazitost te globoke samocenzure zahodnih mislecev, sploh in še posebej makroekonomistov, pa ni samo posledica političnega manipuliranja s strani Cie in ZDA, ki je že od druge svetovne vojne sem v kali zatrla vsak primitivno-ameriški in kapitalistični pogoltnosti nevaren poskus »komunizma« na primer v Franciji in Italiji. Intenzivno je bilo tudi pranje možganov. To postane očitno, če vemo, kakšen nadzor nad mediji je imela ameriška Cia. In ga ima še danes. Jean-Paul Sartre je že vedel, zakaj je raje paktiral celo s stalinistično Sovjetsko zvezo, v kateri je videl edini možni antidot.

Danes ga ni več. Ne, bolj kot kaj drugega je tu odločilno dejstvo, da ga nobeden od teh, ki jih danes beremo mi, ki smo drugačen sistem živeli, v svojem realnem življenju ni izkusil. Ozkoumnost naših in drugih vzhodnoevropskih makroekonomistov, v nasprotju z Aleksandrom Bajtom, pa se zrcali v njihovi kmečki lahkovernosti, to je v dejstvu, da sprejemajo nasvete od tistih, ki so manj pametni, ker drugačnega sistema pač niso živeli in ker so jim medtem že dodobra oprali možgane.

Profesor Bajt kot nesporno vodilni slovenski ekonomski teoretik analizira sistem, ki zasebne lastnine nad produkcijskimi sredstvi ni poznal. Še več, najmanj štirideset let je – drugače od preostalih komunističnih gospodarstev – dovolj dobro deloval v sistemu samoupravljanja in nedržavne lastnine. V tem sistemu so podjetja delovala kot public non-for-profit corporations, se pravi kot javne ustanove, katerih namen ni zasebno prisvajanje dobička.

To zahodni ekonomski teoretiki poznajo kot le obrobni fenomen (zasebne univerze, skupinska lastnina med partnerji pri vodilnih pravnih firmah itd.). V nadaljevanju bomo torej izhajali iz premise, da je zasebna lastnina nad produkcijskimi sredstvi sicer nekaj danega, ker je danes taka pač politična situacija, vendar na kapitalistični sistem ne bomo gledali kot na nekaj, kar ne bi klicalo po radikalni spremembi. Poglobljanje sedanje ekonomske krize, ki se je komaj dobro začela, postavlja pod vprašaj obstoj kapitalizma kot sistema, ki temelji na zasebnem prisvajanju »presežne vrednosti« in torej v poslednji analizi na nebrzdani

pogoltnosti. Islandska kriza ostaja model problema, ki ga je povzročilo nekaj deset »nebrzdanih pogoltnožev«, zaradi česar je premierka Jóhanna Sigurðardóttir rekla, da gre v temelju za etični problem.

Toliko kolikor je dogajanje v virtualnem svetu »realno obstoječega kapitalizma« in njegovih financ avtentičen izraz tega, kar se dogaja v realni ekonomiji, so nihanja na primer na borzah »realna nihanja«, povpraševanje in ponudba po vrednostnih papirjih pa odraz inovativnosti in produktivnosti v telesu realne ekonomije. Tu lahko omenimo dve deli dekana MIT, ekonomista Lesterja Thurowa, in sicer njegovo znano delo Prihodnost kapitalizma in delo, ki je temu sledilo, Prihodnost je na strani pogumnih. Zlasti v slednjem Thurow že poudarja, da sta v realni ekonomiji odločilni ustvarjalnost in inovativnost. Thurow to imenuje ekonomija znanja.

Vendar tu ne gre za znanje. Ključno vprašanje, tako tudi Jacques Attali, je vprašanje števila inovacij in njihove pravne ureditve (patenti). Z drugo besedo, na koncu se lahko vsak gospodarski sistem naprej razvija in celo cveti, če je zmožen angažirati in navdihniti, ker navsezadnje ta generira vrednost, človekovo izvirno ustvarjalnost.

Vrednost v realni ekonomiji, to je danes popolnoma jasno, se ustvarja z novostmi, kakršna je bila uvedba računalnika, ki radikalno zvišujejo produktivnost. Z drugo besedo, stara marksistična trditev, češ da »presežna vrednost« in s tem dobiček nastajata iz heteronomnega dela meznega delavca, se je v modernem gospodarstvu izkazala za votlo. Danes vrednost, ki jo ustvarja realno v veliki meri avtomatizirano in robotizirano gospodarstvo, nastaja iz ustvarjalnega vložka delavcev, ki pa niso več zgolj mezni delavci. V tem smislu je delavec kot subjekt produkcijskega procesa s svojim vložkom postal avtonomni ustvarjalec realne vrednosti, s katero realna ekonomija figurira v svetu financ.

Že samo dejstvo, da bi zato delavec danes moral delovati ustvarjalno in zato kot avtonomen subjekt, je nezdržljivo z manipulativnimi menedžerskimi metodami. Te menedžerske manipulativne metode so samo sprevržen izraz profit-iskalne odtujenosti lastninske nadoblasti nad neavtonomnimi (heteronomnimi) subjekti delovnega procesa. Delavsko samoupravljanje, to bi se dalo empirično dokazati prav v Sloveniji, je bilo idealu avtonomnega dela veliko bliže. Spodbujalo je izvirno ustvarjalnost celo v relativno zaostalem modelu slovenskega in jugoslovanskega gospodarstva. Očitno je, da te prave ustvarjalnosti v Sloveniji, ker je zdaj delo zaradi motiva gole dobičkonosnosti subjektu dela brutalno odtujeno, ni več.

V svetu financ se torej danes izraža ustvarjalnost kot neposredni vzrok nastajanja vrednosti. Posebno vprašanje je seveda, ali finančni svet to vrednost adekvatno odraža ali pa jo iz spekulativnih razlogov in iz neznosno lahkega pridobitništva falsificira, potvarja in subvertira.

Attali v uvodu v omenjeno delo, ki je očitno nastalo, ko je bila knjiga že napisana, zato že poudarja, da je vzrok pričujoče gospodarske krize v subverzivnem delovanju insiderjev. Ti, kakor v filmu Wall Street, zlorablajo privilegirane notranje informacije, s tem pa destabilizirajo finančno okolje. V reakcijah na sedanjo gospodarsko krizo, na primer v ZDA in na Islandiji, zato poudarjajo, da bi moral pravni sistem promptno in ostro reagirati na zlorabe.

Problem pa je seveda v tem, da pravni sistem ne more nadomestiti moralnih standardov, to je, da pri določeni stopnji razvrednotenja vrednot ključni nosilci odločitev v finančnem svetu kot kolektiv ne delujejo več dovolj korektno. Kriza kapitalizma, kakor jo je prvi napovedal Immanuel Wallerstein, torej ni samo vprašanje eshatološke izpraznjenosti kapitalizma kot sistema. Proces brezobzirnega sprevrženja (prededipalnosti, moralne spervertiranosti) v svetu financ, pa tudi v realni ekonomiji, deluje kot katalizator istega problema.

Zgodovinska bibavica

Po logiki Kondratijevega cikla je sistem, ki temelji na sebičnem pridobivanju dobička, že odtujen. V prejšnjem obdobju je Kondratijev cikel trajal od krize leta 1929 pa do leta 1949, ko se je obrnil navzgor. Krivulja se je potem vzpenjala do leta 1974, ko je začela padati in je oktobra 2008 prišla pod x-os, to je, prišlo je do nove krize.

Kondratijev cikel pa seveda ni zgolj ekonomsko vprašanje. Cikel deluje kot neke vrste zgodovinska bibavica in je odvisen od zgodovinskega konteksta, Zeitgeista, v katerem se svetovno gospodarstvo dogaja. Zaradi tega je treba odmisлити konkretne gospodarske kazalce in videti sliko celotnega dogajanja, ki pa ni samo gospodarsko-makroekonomsko določena. Trenutno dogajanje v svetovni ekonomiji je odraz padca te krivulje, kar se seveda odraža ne samo globalno, temveč tudi v narodnih gospodarstvih.

Jasno je tudi, da javni dolg nastaja zaradi nezadostnosti realne ekonomije. Ta ne ustvarja zadostnega dohodka in s tem ne zadostnih davčnih prihodkov. Ker ni dovolj ustvarjalno, produktivno, poraba v javnem sektorju prebija meje dobičkonosnosti realnega gospodarstva. Statistični kazalci produktivnosti realnega gospodarstva lahko zavajajo toliko, kolikor ne izločajo vidika inovativnosti in ostajajo pri merilih enostavno reproduktivne dobičkonosnosti in produktivnosti. Realna ekonomija Kitajske je na primer v tem smislu produktivna in dobičkonosna, vendar bo to brez ustvarjalnega inputa nekaj, kar bo sicer delovalo na kratki in srednji rok, medtem ko bo na dolgi rok produktivnost tega gospodarstva, kljub svoji gigantskosti, zapisana goli produktivni reprodukciji.

V kontekstu nacionalnega gospodarstva pa sta seveda kratki in srednji rok ravno tako odločilna, to je toliko, kolikor tako gospodarstvo proizvaja zadostno mero »vrednosti«. Iz te vrednosti se preko davčnih mehanizmov napajajo javne finance, ustvarja se presežek, ki pa je močno odvisen tudi od hranilnih navad prebivalstva. V tem je ključna razlika med gospodarstvom Kitajske na eni ter gospodarstvom Združenih držav Amerike na drugi strani. Zadolževanje slednjih je hedonistično, ker se tako kompenzirajo akutna odtujenost, degeneriranost, dekadenca in bitni manko, in nima več zveze z realno dobičkonosnostjo realne ekonomije.

Situacija v ZDA je tako virtualna, da je njihov svet financ že desetletja surrealno odtujen realni ekonomiji. Svet financ producira virtualno kreditno sposobnost, ki ni nič drugega kot izposojanje finančnih sredstev iz nekega virtualnega proračuna prihodnosti. Da bi razumeli, kako si ameriško gospodarstvo to sploh lahko privoščiti, z drugo besedo, da dolar kot valuta lahko počne, kar hoče, je treba iti nazaj vsaj do sporazuma iz Bretton Woodsa iz leta 1944, ki je dolarju kot valuti dal svetovno menjalno veljavo.

Ta monopolni in privilegirani status dolarja kot svetovne valute pa spet ni gospodarsko vprašanje. Ta status je odvisen od geostrateške pozicije ZDA in seveda velja ameriško gospodarstvo za porabniško lokomotivo svetovnega gospodarstva, ki s svojim povpraševanjem vleče za sabo tudi kitajsko gospodarstvo. Tu je že težko ločiti, kaj je kura in kaj jajce. V vsakem primeru pa je poučna razlika med obema omenjenima gospodarstvom, od katerih kitajsko s svojim javnim dolgom reagira adekvatno, medtem ko ameriške javne finance kronično in do skrajne mere živijo preko svojih sredstev. Ta problem preseganja javne porabe najdemo izražen v praktično vseh zahodnih gospodarstvih, od italijanskega in francoskega do angleškega in manj nemškega.

V tem okolju se torej postavlja vprašanje, kaj v situaciji, ko javni dolg kronično presega dohodke, kakršne že ustvarja realna ekonomija. Primer Grčije dokazuje, da danes država v mednarodnem svetu financ že figurira kot zgolj eno od podjetij. Ne more si privoščiti, kljub svojemu suverenemu statusu, da bi bila kronično prezadolžena in da pri tem ne bi trpela njena kreditna sposobnost. Znižanje ocene Standard &

Poor je torej približek stečaju države, ki kronično živi preko svojih omejenih sredstev, to je njena javna poraba presega dohodke, ki jih državi s pobiranjem davkov lahko generira realna ekonomija.

Ob tem se država sicer lahko zadolži pri notranjih ali zunanjih bankirjih. Tako zadolževanje pa očitno ima, kljub temu da gre za državo kot »suvereno« podjetje, svoje meje. Časi, ko država ni mogla bankrotirati in je bila zato idealen dolžnik, so očitno minili. Onstran omenjenih meja pa se takoj postavi vprašanje kredibilnosti države in njenega gospodarstva, nadaljnja posojila postanejo obrestno problematična, če jih država sploh dobi, javne finance pa so postavljene pred dejstvo, da ne morejo več financirati delovanja lastne države. Popolnoma realno je zato domnevati, da bi taka država lahko prišla v stečaj, da njene javne finance ne bi več imele zadostnih virov dohodka, da ne bi mogla plačati svojih uradnikov in, med drugim kakor v Grčiji, s kreditiranimi finančnimi injekcijami miriti socialnih nemirov. V tej točki potem kriza javnih financ zelo hitro preide v socialno krizo in s tem v politično destabilizacijo. Ta problem poznamo iz leta 1933, ko je weimarska Nemčija, ki je svojo finančno krizo pretvorila v hitlerjansko diktaturo, s tem povzročila drugo svetovno vojno.

Izposojanje od prihodnosti

Ta trenutek je torej nemogoče predvideti, kam vodi navzdol obrnjena krivulja Kondratijevega cikla. Ker ta krivulja določa dogajanje v realni ekonomiji ter posledično v svetu zasebnih in javnih financ, so slednje na dolgi rok odvisne od učinkovitosti realne ekonomije. Ker pa je realna ekonomija, točneje njena učinkovitost, scela odvisna od točke na omenjeni krivulji, je jasno, da je tudi država, ki se dobesedno hrani iz realne ekonomije, odvisna od nacionalnega in globalnega dogajanja. Proračunski primanjkljaj, ki se v zahodnih gospodarstvih progresivno večja do vrtoglavih višin, pa je v resnici kroničen in možen zgolj zato, ker temelji na virtualni produkciji denarja.

Z drugo besedo, virtualni knjižni denar, iz katerega se ta čas hranijo javne finance v zahodnih ekonomijah, je izveden iz moči bank. Banke so zmožne iz realnega depozita enega komitenta izvajati n-to virtualno vrednost kredita. Ta kredit potem v zasebni in javni finančni sferi deluje kot resnično finančno sredstvo. To pa je od nekdaj možno samo ob predpostavki, da komitenti banke ne bodo vsi naenkrat terjali svojega denarja.

Ljudje zvečine ne razumejo, da je kreditni knjižni denar, ki ga emitirajo banke, brez realne podlage v depozitih in da tu potemtakem ne gre za »vrednost«, ki bi morala imeti svojo »protivrednost« v dejanskih depozitih. Banka lahko posodi sedemnajstkrat več, kot ima. Vprašanje, koliko je taka emisija posojil (knjižnega denarja) nerealna, se pravi brez realne podlage, ni odvisno od posameznih depozitov posameznih komitentov banke, temveč od prihodnje rasti produkcije in menjave. Realnost knjižnega denarja je torej nekaj, kar šele bo, ob predpostavki gospodarske rasti, v tem smislu realno.

Toda res je tudi, da emisija knjižnega denarja (posojil) generira gospodarsko dejavnost tam, kjer je brez posojil sploh ne bi bilo. V tem smislu je emisija knjižnega denarja nekaj, kar se dogaja »na kredo« – na up, da bodo posojila pozitivno učinkovala na gospodarsko rast in menjavo. Če se to zgodi, potem virtualna emisija knjižnega denarja (posojil) sčasoma zadobi realno podlago, ki je ob času same emisije še ni imela.

Že v rimskem pravu se je kreditno pismo, ki ga je argentarius (bankir) izdal deponentu, imenovalo receptum argentarii. Dejstvo je, da je že takrat argentarius takih kreditnih pisem lahko izdal več, kot je imel dejanskih depozitov svojih deponentov. To je bilo seveda možno ob predpostavki, da komitenti, ki tega niso vedeli, ne bodo vsi naenkrat terjali vračila svojih depozitov. Tako posojilo, creditum, je v samem izvoru knjižnega denarja, ki je do krize leta 1929 imel zlato podlago. Denar je virtualna realnost, ki naj odraža realne potrebe menjave. Količina in hitrost obtoka knjižnega denarja pa sta v gornjem smislu realni,

dokler ustrežata količini proizvodnje in menjave v sistemu. Če je denarja preveč, pride do pregrevanja ekonomije in do inflacije, sicer pa kakor leta 1929 do deflacije in stagflacije.

Toda ravno ta zlata podlaga je bila tista, ki je omejevala emisijo knjižnega denarja. S tem je povzročila likvidnostno krizo. Izhod iz krize leta 1929 je bil predvsem posledica ugotovitve, da si je knjižni denar možno sposoditi od prihodnosti. Ko se je krivulja Kondratijevega cikla pričela dvigati, so zato vodilne valute (dolar in funt sterling) opustile omejitev emisije knjižnega denarja z zlato podlago. S tem je bila emisija knjižnega denarja v celoti prepuščena bankirskemu gremiju, to je na primer ameriški Federal Reserve Bank, ki je zasebni gremij in neodvisen od države. Od trenutka, ko je predsednik Woodrow Wilson podpisal zakon, po katerem je Federal Reserve Bank postala neodvisna od države, za emisijo virtualnega (knjižnega) denarja ni več bilo gornje meje. Za trenutno krizo so zato spočetka krivili Alana Greenspana, predsednika Federal Reserve Bank, ker je s kronično nizko obrestno mero omogočal »prepeceni kredite«, to je nebrzdano emisijo knjižnega denarja. Ta virtualni balon so cinično napihovali, čeprav so vedeli, da niti slučajno ni možno, da bi tak knjižni denar kasneje zadobil realno osnovo. Tu so ZDA očitno zlorabile svoj geostrateški položaj, kreditirale pa so jih predvsem Kitajska in Japonska. Ko je Sadam Husein zagrozil, da bo iraške dolarje pretvoril v evre, ga je bilo treba uničiti, to pa se trenutno dogaja tudi vis-à-vis Iranu.

S takimi in podobnimi finančnimi sredstvi, točneje z emisijo knjižnega denarja, ki spet temelji na emisiji knjižnega denarja in je torej povsem virtualne narave, je mogoče financirati državni proračunski primanjkljaj. Tako financiranje na kratki in srednji rok deluje kot makroekonomski premostitveni kredit toliko, kolikor deluje kot pospeševalec v gospodarstvu, ki ima likvidnostni primanjkljaj. Da je tako premostitveno delovanje potrebno, se je izkazalo v krizi leta 1929. Ta kriza se je, kot rečeno, poglobljala ravno zato, ker je bil dolar vezan na nefleksibilno zlato podlago in ker zato ni bilo možnosti, da bi knjižni denar, ki ga virtualno producirajo banke, deloval kot premostitveni katalizator v likvidnostno prikrajšani ekonomiji.

Čeprav je to jasno, pa je treba vedeti, da so virtualni krediti knjižnega denarja v resnici kokain – stimulans realne ekonomije, ki lahko deluje le srednjeročno in pa toliko, kolikor ima ta virtualni knjižni denar realne učinke na realno ekonomijo. Slednja mora ta primanjkljaj sčasoma nadomestiti, to je, virtualni knjižni denar mora na dolgi rok v realni ekonomiji dobiti realno podlago.

Če te realne podlage ni, postane kreditiranje z virtualnim knjižnim denarjem na dolgi rok navadna piramidna shema. Značilno za piramidne sheme pa je, da delujejo le toliko časa, dokler se najnižja raven piramide progresivno hitro širi in dokler se tako odlaga trenutek iztreznjenja, stika z realnostjo. Ko do tega stika pride, piramidna shema implodira, pri čemer jo dobro odnesejo le vrhnje plasti piramide. Ta metafora obenem pomeni, da je sicer mogoče odlagati trenutek omenjenega končnega stika z realnostjo ter implozije virtualnega balona, rešitev problema pa je lahko le v vzporedni rasti učinkovitosti realne ekonomije. Ker se to danes v zahodnih gospodarstvih niti ne more dogajati, medtem pa se spodnja plast piramide progresivno hitro širi, je očitno, da mora, kakor v Dubaju in Grčiji, prej ali slej nastopiti trenutek streznitve. Tako pridemo do točke, v kateri so javne finance žrtve iste logike kot vse druge žrtve prevaranta Madoffa, to je, na koncu se postavlja vprašanja bankrota same države. Ta stečaj države pa je že po zdravi pameti neizogiben nasledek razkoraka med virtualnostjo bankirskega knjižnega denarja na eni ter profitnostjo realne ekonomije na drugi strani.

Vprašanje torej ni, ali bo prišlo do implozije virtualne piramide. Vprašanje je, kdaj se bo to zgodilo. Predvsem pa je vprašanje, kakšne bodo socialne in politične posledice tega kólapsa. Primer Islandije, kjer se je to že zgodilo, je sledil prejšnjima kolapsoma v Argentini in Mehiki, kjer je situacijo reševal Mednarodni denarni sklad (IMF). Tudi na Islandiji, kjer gre samo za 300.000 prebivalcev, je IMF oskrbel

kredit za okroglo 5 milijard dolarjev, kar je seveda fenomenalno glede na omenjeno omejeno število prebivalstva. Na kólaps na Islandiji je bilo mogoče reagirati s 5 milijardami dolarjev, prav tako pa bi bilo mogoče reagirati na krizo v relativno majhnem gospodarstvu Slovenije. Dokler so take situacije posamične in izjemne, jih mednarodna finančna solidarnost prek IMF lahko rešuje. Če pa se omenjena implozija virtualnosti globalizira, je popolnoma jasno, da implozije malih balonov ne bo več mogoče reševati z napihovanjem večjega virtualnega balona. Taka je torej napoved globalne krize, v kateri je končna rešitev lahko samo blokada nebrzdanega bančnega virtualnega produciranja knjižnega denarja. Z drugo besedo, taka produkcija virtualnega denarja je kakor ogenj; lahko je dober kratkoročni sluga – pa zelo slab dolgoročni gospodar. In slednje je situacija, v kateri trenutno smo.

Boštjan M. Zupančič